

Доц. д-р Марин РУСЕВ*

ИЗМЕРЕНИЯ НА СИГУРНОСТТА, МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСОБЕНОСТИ И СТРУКТУРА НА ГЕОГРАФСКАТА НАУКА

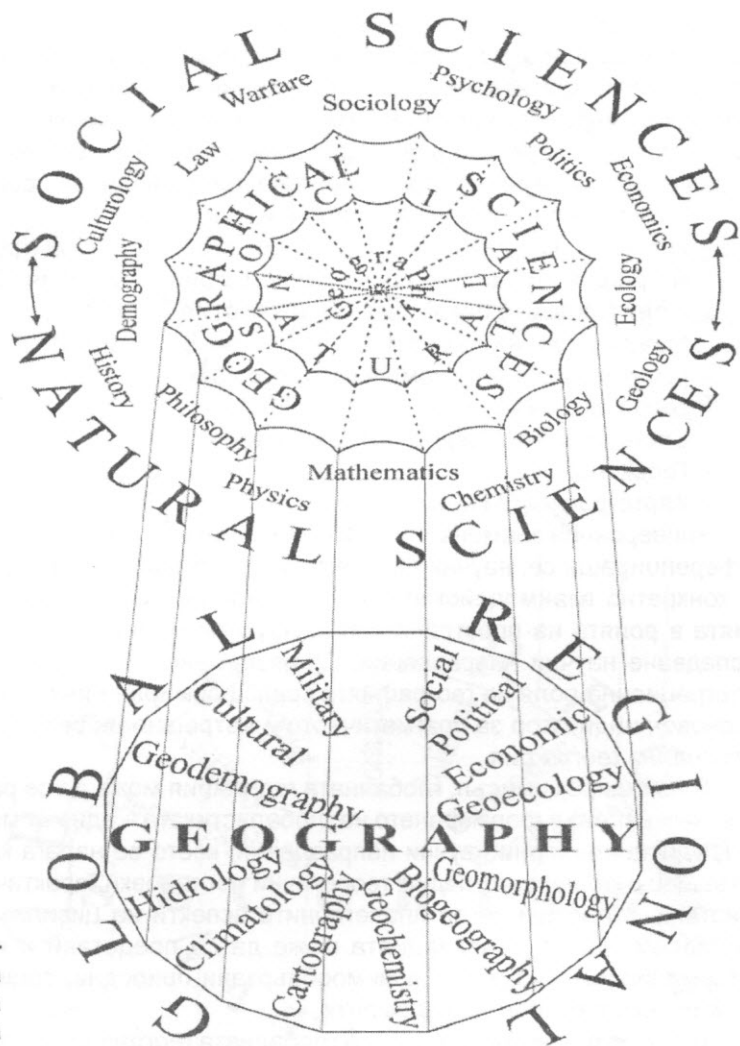
Смисловата същност на понятието сигурност е многоаспектна. Чрез него се извеждат ретроспективно детерминирани критерии за степента на предвидимост на природно-социалните процеси. През по-голямата част от обществената история тя се разглежда като властово политическо понятие с предимно военни измерения. Главна арена за реализация на властовите амбиции е географското пространство с неговите природни и антропогенни ресурси (вж. Braudel, 1987). С развитието на човешката цивилизация, все по-голяма роля за гарантиране на глобалната, регионалната и националната сигурност играят природно-екологичните, социално-демографските и други невоенни фактори – природни и техногенни бедствия и катастрофи, продоволствени и суровинно-енергийни проблеми, трансгранично замърсяване, епидемии, нелегална икономика, международен тероризъм и др. Тяхната значимост нараства много през последните столетия и най-вече през последните десетилетия и все по-често се разглежда като равнопоставена на традиционните военни приоритети (вж. Слатински, 2000).

Прагматичните по своята същност проблеми на сигурността са пряко свързани с теоретичните възможности и приложните аспекти на основните изследователски географски направления. В основата на това твърдение стоят многоаспектните предизвикателства на сигурността, от една страна, и сходните, в обектен и предметен смисъл, клонове на географската наука, от друга. Успоредно с това, сигурността има конкретен приложен смисъл в много други природни и обществени науки, както и в многобройните проблемни научни области, възникващи в контактните зони между тях.

Географията е единна наука, изучаваща пространствените измерения на конкретното взаимодействие между природни и обществени явления и процеси в глобален, регионален и локален мащаб. Нейната обектна и предметната същност предопределят вътрешните ѝ структурни съотношения, които са повлияни в значителна степен от интеграционните процеси в зоната на контакт с другите науки (фиг. 1).

Равностойната значимост на пространствения и историческия анализ води до определено усложняване на дефиницията за география, тъй като изследователският ѝ предмет се отличава както с пространствена (хорологична), така и с времева (хронологична) детерминираност (вж. Hettner, 1927; Hartshorne, 1939, 1959; Марков, 1965; Бунге, 1967; Харвей, 1974; Haggett, 1975; Анучин, 1982; Лавров, 1987; Wallerstein, 1993; Clout, 2003; Исаченко, 2004). Това предопределя нейната крайна цел – пространственото изучаване и прогнозиране на исторически развиващи се природно-обществени явления и процеси. Сред най-мотивираните привърженици на идеята за пространствено-времето единство на геоисторическия анализ и ролята му на "арбитър на всички науки" се откроява Morazé (1986).

*Ръководител Катедра "Регионална и политическа география" в СУ "Св. Климент Охридски", член-основател на Българското геополитическо дружество

Фиг. 1. География – място в системата на науките, обектна и субектна структура

Процесите на вътрешна диференциация в географията водят до обособяване на много научни клонове, всеки от които се отличава със специфични особености, предмет на изследване и изследователски подходи. Същевременно, процесите на интеграция съхраняват нейната обектна теоретична цялост. Успоредно протичащите процеси на анализ и синтез в географията създават възможност за извеждане на два основни вътрешнонаучни класификационни критерия – обектен и предметен. Значителен в това отношение е и техният метанаучен методологически потенциал.

Систематичната, според Hartshorne (1939), предметна диференциация и структура на географията е силно повлияна от прекомерната ѝ методологична дифузна контактност с философията, историята, демографията, антропологията, културологията, правото, военното дело, социологията, психологията, политологията, икономиката, екологията, геологията, биологията, химията, медицината, математиката, физиката, астрономията и други. Подобен структурно-методологичен подход може да претендира и за общонаучна универсалност, тъй като притежава потенциала да

съчетава сложната предметна същност на географията с проблемните подходи в науки, отличаващи се с пространствени природни и/или обществени измерения. Равнопоставеното признаване на интеграционния им потенциал създава възможности с висока практическа стойност. От тази гледна точка, уникалното място на географията в системата на науките провокира възникването на проблемни изследователски направления с конкретни пространствено детерминирани предметни еквиваленти:

- Геоистория / Исторична геология и география
- Културна, Социална и Поведенческа география / Антропогеография Геодемография / Етногеография / Иконография / Геософия / Лингвогеография
- Политическа география / Геохотратия / Геополитика / Геостратегия / Между(народни)държавни отношения / Военна география(стратегия)
- Геоикономика / Икономическа география
- Геофизика / Геохимия
- Биогеография / Медицинска география
- Геоекология
- Картография / ГИС и др.

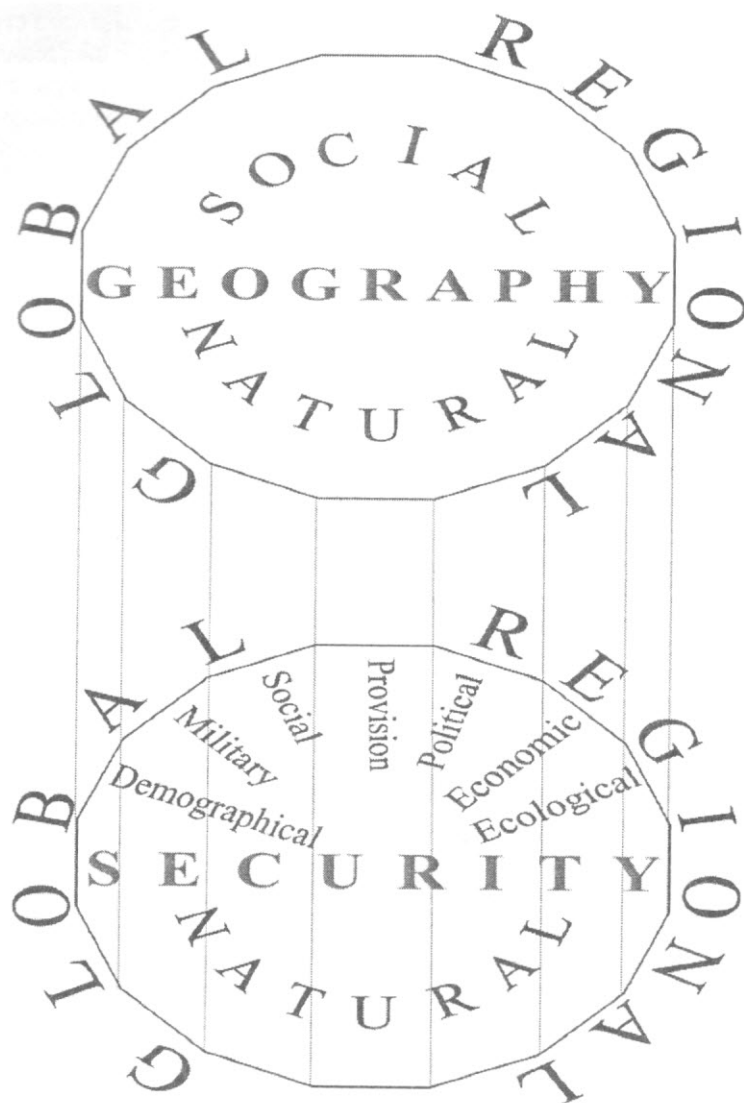
Универсален знаменател за обединяване на посочените, предимно предметно диференциращи се, научни направления е географското пространство, като арена на конкретно взаимодействие между природа и общество. Това поставя географията в ролята на пространствен интегратор на разнородни по своя предмет на изследване научни направления. Същевременно, пространствено дефинираната интеграционна роля на географията трансформира нейния изследователски обект в основен индикатор за прагматичното ѝ вътрешно диференциране на глобална и регионална география.

В най-широк смисъл, глобалната география може да се разглежда в контекста на възникването и формирането на глобалистиката – едно от модерните интегрални междудисциплинарни научни направления, което се налага като широко понятие, обхващащо общосветоведни теоретични постановки, практически намерения или действия, отнасящи се до планетарните аспекти на цивилизационното развитие. Същевременно, глобализацията може да се представи и като пространствено детерминирана система от взаимнообвързани природни, социални, икономически, политически и екологични елементи.

В по-тесен предметен смисъл глобалната география може да се определи като геоглобалистика, тъй като заема междинно положение в зоната на контакт между повечето предметни географски науки. Геоглобалистиката е интегрално научно направление, което изследва динамичните изменения в параметрите на планетарните обществени и природни процеси и явления, значението им за развитието на съвременната цивилизация, степента на обратимост и възможностите за решаване на възникналите глобални проблеми.

В най-тесен, приложен смисъл геоглобалистиката (респективно глобалната география) има пряко отношение към необходимостта от провеждане на реална целенасочена политика, включваща глобалния мониторинг, глобалното моделиране и глобалните стратегии за контрол и управление на природно-социалните системи. Като крайна цел в това отношение трябва да се разглежда решаването на глобалните проблеми и гарантирането на глобална сигурност.

Регионалната география изследва пространственото многообразие от форми на взаимодействие между природата и обществото. Обектите, които изследва, имат разнороден териториален обхват. В най-широк смисъл, регионалната география се

Фиг. 2. Структурно-теоретични и практико-приложни връзки между география и сигурност

отъждествява с географията на страните като изследва континенти, цивилизационни региони, междудържавни обединения и държави.

В по-тесен смисъл регионалната география изследва обособени части от страни (предимно автономни области, административни единици, селища). Тя има пряко отношение към редица проблемни и приложни изследователски направления на регионалистиката – краезнание, регионално развитие и политика, управление на териториални системи, устройство на територията, местно самоуправление, електорална география (псефология), регионална икономика, георбанистика, геокриминология, ландшафтна и селищна екология, управление на природния и антропогенния риск, кадастър и др. Като първостепенна крайна цел в това отношение трябва да се посочи решаването на регионалните и локални проблеми на развитието и проблемите по гарантиране на широк спектър от форми на регионалната сигурност.

Сравнителният анализ между обектната и предметната структура на географската наука, от една страна, и проблемните области на сигурността, от друга, представени на *фиг. 1* и *фиг. 2*, дава възможност да се формулират значими методологични сходства. От тази гледна точка пространственият географски анализ има безспорни преимущества при изследване и решаване проблемите на сигурността.

* * *

Географията изучава пространственото взаимодействие между природни и обществени процеси. Това предопределя уникалния и статут на един от универсалните интегратори в зоната на контакт между природни и обществени науки. Структурно-методологичните връзки на пространственият анализ със сигурността са само едно от доказателствата в това отношение. Подобни изводи могат да се извлекат и по отношение на други интеграционни проблемни и приложни области на научното познание като глобалистика, регионалистика, екология, устойчиво развитие и др.

Литература:

- Анучин, В., *Географический фактор в развитии общества*. Москва, 1982.
 Бунге, В., *Теоретическая география*. Москва, 1967.
 Исаченко, А., *Теория и методология географической науки*. Москва, 2004.
 Лавров, С., *Структура географической науки: прошлые споры и современные позиции – В: География в системе наук*. Ленинград, 1987.
 Марков, К., *Пространство и время в географии*. – *Природа*, 5, 1965.
 Слатински, Н., *Измерения на сигурността*. София, 2000.
 Харвей, Д., *Научное объяснение в географии*. Москва, 1974.
 Braudel, F., *Grammaire des civilisations*. Paris, 1987.
 Clout, H., *The Géographie Universelle... But Which Géographie Universelle? – Annales de Géographie*, Vol. 112, 2003.
 Haggett, P., R. Chorley, *Models in Geography*. London, 1967.
 Hartshorne, R., *The Nature of Geography*. Lancaster, 1939.
 Hartshorne, R., *Perspective on the Nature of the Geography*. Chicago, 1959.
 Hettner, A., *Die Geographie: ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden*. Breslau, 1927.
 Morazé, Ch., *Les origines sacrées des sciences modernes*. Paris, 1986.
 Wallerstein, I. *The Timespace of World-Systems Analysis: A Philosophical Essay*. – *History Geography*, 1–2, 1993.